

Шкільна бібліотека

Йоганн Вольфганг
Гете

Фауст

Харків
«ФОЛІО»
2024

ПРИСВЯТА

*Знов близитесь ви, постаті туманні,
Що вже мені з'являлися колись.
Чи вдержу вас? Чи знову тій омані
Мої чуття прихильно піддались?
Ви ринете! Пануйте ж, нестриманні,
Коли вже ви так владно піднялись;
Моя душа бентежно молодіє,
Коли від вас чудовний дух повіє.*

*Ви принесли веселих днів картини
І образів навіки любий рій;
І першого кохання й дружби тіні
Встають, немов у казці прастарій.
Згадалися життя зигзаги звинні,
Минулий жаль, і втрати біль гіркий,
І ймення тих, що їх зрадлива доля
В цвіту стяла, мов квіти серед поля...*

*Пісень моїх не чують ніжні душі,
Що слухали пісні юнацьких днів;
Розвіялись бесіди наші дружні,
Їх відгомін давно вже відбринів.
Кругом чужі, хоч, може, й не байдужі,
Та їх хвала не радує чуттів;
А ті, що їх, мов рідні, привітають, —
Розкидані, десь по світах блукають.*

*І знов мене привиддя полонили,
Неначе звуть в мовчазне царство сна,
Колишній спів мій, майже занімилій,
Лунає знов, мов арфа чарівна;
Я стрепенувсь, і сльози забриніли,
І серце враз відтало аж до дна...
Теперішнє здалека ледве мріє,
А що пройшло — ізнов живе і діє.*

ПРОЛОГ У ТЕАТРИ

Директор театру, поет і комік.

Директор

Обидва ви не раз мені
В пригоді стали в хвилю скрути;
Скажіть, яким повинен бути
Театр у нашій стороні?
Бажаю я завжди юрбі годити:
Вона живе, дає й другому жить.
Стовпи стоять, поміст із дощок збитий,
І всяк туди, на свято мов, спішить.
Сидять усі вже, звівши вгору брови,
До подиву і захвату готові.
Я знаю, як сподобатися всім,
А все ж чомусь сьогодні страшнувато;
Хоч путне щось незвично бачить їм,
Але вони читали страх багато.
Як змайструвать виставу нам таку —
Нову, й живу, і людям до смаку?
Люблю, коли у нас під балаганом
Гучна юрба хвилює ураганом
І тиснеться до цих дверей вузьких,
Мов у переймах болісно-тяжких.
Ще в білий день, ще о четвертій
До каси товпляться дістать квиток
І ладні битися за нього до півсмерті,
Мов це — в голодний рік насушника шматок.
Лише поет зробить це диво здібний;
О друже мій, тут твій талант потрібний!

Поет

Не говори про натовп той нікчемний;
Його діла високий дух гнітуть,
Затьмарюють, як морок ночі темний,
Затягують у вир, у каламуть.
Веди мене в небесний світ таємний,
Де радощі поетові цвітуть.
Лиш там любов і дружба нас чекають,
Божеественні чуття в серцях плекають.

Що в глибині грудей у нас постало,
Що, тремтячи, зірвалось на уста,
Невдало раз, а інший раз і вдало, —
Поглине все хвилина зла й пуста;
А що роки у серці визрівало,
В довершене творіння вироста.
Примарний блиск живе одну хвилину,
Правдивому нема в віках загину.

К о м і к

А що мені з потомних тих віків?
Коли б і я про них лиш говорив,
То хто б сучасників розважив?
А їм потрібен добрий жарт,
І вже чогось веселий хлопець варт,
І чимсь в суспільстві він заважив.
Хто зацікавить публіку зумів,
Того вона не кине цінувати;
Що більше буде слухачів,
То легше їх опанувати!
Отож зробіть нам п'єсу до пуття
І виведіть фантазію і волю,
Кохання й розум, пристрасть і чуття,
Та й дурості якусь там дайте ролю.

Д и р е к т о р

А головне, як більш перипетій!
Бо глядачі цікаві до подій;
Як більше сцен напружених, рухомих,
Щоб всяк дививсь, не зводячи очей, —
І ви попали вже в число відомих,
Усюди люблених людей.
Лиш масою підкорите ви масу,
Для себе в ній всяк найде штучку ласу;
Де всього є, там кожен візьме щось,
Й видовище до серця всім прийшлося.
Даш нам твір — давай в шматках, на милість,
Таке рагу нам вигідніш, як цілість,
Бо легко зготувать і зручно подавать.
Нащо тобі здалась довершена умілість?
Хоч що дай публіці — на шмаття буде рвать...

П о е т

Ганебне ремесло ганебним буде скрізь
І справжньому художнику не личить.
Та ви, я бачу, завзялись
Нікчемних партачів звеличить.

Директор

Такий докір мені не заболить:
Хто дума путне щось зробіть,
Знарядь шука, як до роботи.
А вам — м'які дрова колоти;
Для кого пишете? Глядіть:
Ось цей з нудоти йде сюди,
Той — за столом по зав'язку напхавшись,
А той (найгірший він завжди) —
Газет усяких начитавшись.
До нас збігаються, немов на маскарад,
Побачити цікаве кожен рад.
Тут дами напоказ з'являються ошатні;
Це теж артистки, лиш безплатні.
Ви дивитесь з поезії висот,
І всі поклонники вам любі;
Погляньте ж ближче на народ:
Одні холодні, другі грубі.
Той по виставі йде у карти грать,
Той зночувати ніч в обіймах у повії;
Чи ж варт для них бентежить мрії
І муз шляхетних турбувать?
Кажу ж вам, лиш пишіть,
Все більш і більш пишіть, —
І зразу шлях до успіху відкритий, —
Людей аби із плигу збити,
Бо трудно їх задовольнить...
Що з вами? З радощів? Чи що болить?

Поет

Иди шукай деінде наймитів!
Ти хочеш, щоб поет занапастив
Свій вищий дар — і пориви, і мрії
Природою натхненного творця!
Чим він чарує всі серця?
Чим він скоряє всі стихії?
Це та гармонія, що лине із грудей
І обійма весь світ — природу і людей.
Коли природа свій починок вічний,
Байдуже прядку крутячи, пряде,
І всіх створіннів гурт негармонічний
Різноголосячи гуде, —
Хто вносить лад усюди живодайний,
Вливає ритм у кожен рух і звук?
Хто всі ті голоси в хорал єднає зграйний,
В акордів голосних врочистий перегук?
Хто каже бурі в пристрасті ревіти,
Зорі вечірній в роздумі сіять?

Хто може всі весняні пишні квіти
До ніг коханої прослати?
Хто лаврові листки спліта в вінок,
Щоб увінчати почесною героїв?
Хто олімпійцям захист і зв'язок?
Поет, людської сили прояв.

К о м і к

Явіть же нам ту силу сповна,
Хай творчість так у вас іде,
Немов пригода та любовна.
Буває, двох десь випадок зведе,
А там пішли побачення й розмови,
Щасливі сни й пробудження раптові,
Надії хміль і гіркота оман, —
І так незчуєшся, як вродиться роман!
Таку і ви нам п'єсу дайте,
В життя людське чимглибше заглядайте!
Всі так живуть, а бачать так не всі,
Тож покажіть життя у всій красі.
Картини барвні, світло тьмяне
Та іскра правди в млі омани —
І наварили ви пиття,
Що людям скрашує життя.
І йде сюди замріяне юнацтво,
Йому наш твір — чудесне відкриття,
І йдуть сюди вразливі на чуття,
Для них ця гра — переживань багатство.
І кожен тут знаходить щось своє
І бачить те, що в нього в серці є.
Ще здатні всі вони і до плачу й до сміху,
Шанують пориви, із блиску мають втіху...
Хто всього знав, тому поспробуй догоди!
Хто починає жить — подякує завжди.

П о е т

Верни ж мені той час блаженний,
Коли я жити починав,
Коли пісень потік натхненний
З джерел незглибних виринав;
Коли в туман був світ повитий
І чар закритий в пуп'янки,
Коли барвисті і п'янки
В лугах веселих рвав я квіти...
Я бідний був — і все я мав,
І правду й вигадку кохав...
Верни ж ті пориви чудові,
І серця жаль, і щастя сни,
І міць ненависті й любові —
Минулу молодість верни!

К о м і к

Та молодість потрібна лиш,
Як ворог у бою натисне,
Як дівчина, усіх миліш,
Тобі сама на шию звисне,
Як вабить здалеку вінок
Тебе добігти ген до цілі,
Як на умі тобі танок
І пиятика ночі цілі, —
А струни ліри золоті
Рукою вправною торкати,
Назустріч обраній меті
Стежками звинними блукати, —
Це вам, старим, і Бог велів,
І цьому тільки маємо радить ми,
Бо старість з нас не робить малюків,
Вона лиш застає нас дітьми.

Д и р е к т о р

Покиньте спори й аргументи,
Лишіть докори й компліменти, —
За них нічого не купить;
До діла треба приступити.
Натхнення, настрої — то бридня все,
Сміліші будьте, їх не ждять.
Коли поетом ти назвався,
Умій натхненням володіть!
Варіть же швидше, друже милий,
Кріпкий напій, що ми ждемо;
Чого сьогодні не зробили,
Те завтра не прийде само!
Отож і дня дарма не гайте,
Як тільки є можливість десь,
За коси враз її хапайте
І вже із рук не випускайте,
Поки свого не доб'єтесь.
Адже яких лише дивацій
Не бачив наш німецький кін!
Тож не шкодуйте ні машин,
Ні чудернацьких декорацій.
Не бракуватиме зірок,
І сонця, й місяця, і неба,
Дамо й води, й вогню, як треба,
І скель, і звірів, і пташок!
Так розміркуйте ж все дотепно,
На сцені всесвіт умістіть
І швидко й бережно пройдіть
Із неба через землю в пекло.

ПРОЛОГ НА НЕБІ

Господь, архангели, згодом Мефістофель.

Р а ф а і л

Могутнім громом сонце грає
В гучному хорі братніх сфер
І путь накреслену верстає
Од первовіку й дотепер.
Цих незбагнених див видіння
Сповняє силою серця,
І, як у перший день творіння,
Величні всі діла Творця.

Г а в р и і л

Земля із швидкістю страшною
В просторі крутиться-літа,
І райське світло дня чергою
Змінює ночі темнота.
Хвилює море неозоре
І шумом скелі покрива,
Та сфер стремління вічно-скорє
І гори, й море порива.

М и х а і л

Бурхають бурі навзаводи,
Шумлять нестримано кругом
І огортають твердь і води
Таємно-грізним ланцюгом.
Блискоче з хмар руїнний племінь,
Громам осяюючи путь,
Та всеблагі ласки промінь
Приборкує стихії лють.

В с і т р о є

Цих незбагнених див видіння
Сповняє силою серця;
І, як у перший день творіння,
Прекрасні всі діла Творця.

Мефістофель

О Господи, ти знов між нас явивсь,
Питаєш, як ідуть у кого справи;
Між челяддю і я тут опинивсь,
Бо ж завше був до мене ти ласкавий.
Не вмю я так компліментів править,
Як ангели, удатні на язик,
Від пафосу мого ти б засміявся навіть,
Коли б ти був од сміху не одвик.
Сонця й світи залишу я в спокої —
Я свідок лиш мізерності людської.
Смішний божок землі не зміниться ніяк, —
Як спервовіку був, так і тепер дивак.
Погано він живе! Не треба
Було б йому давать і крихти світла з неба.
Тим розумом владає він,
Щоб жити, як тварина із тварин.
Та він же чисто коник той цибатий
(Пробачте порівняння це мені):
Не підлетить, а вміє лиш стрибати
Та знай сюрчить в траві свої пісні.
Та у траві іще б якось жилося,
Так ні, притьмом в болото суне носа.

Господь

І вічно скаржишся мені ти!
Невже ж тебе задовольнити
Земля ніколи не змогла б?

Мефістофель

Ні, Господи! На ній одне лихе твориться:
Так люди мучаться,
що жаль на них дивиться, —
Вже проти них і запал мій ослаб.

Господь

Ти знаєш Фауста?

Мефістофель

Він доктор?

Господь

Він мій раб!

Мефістофель

Та раб то раб, а служить по-якому?
І їсть, і п'є він щось не по-земному.
Його думки, на безум хворі,
Ширяють десь в непевній даліні.

То з неба б він зірвав найкращі зорі,
То пив би він всі радощі земні;
Та ні земля, ні далі неозорі
Не вдовольнять тієї маячні.

Г о с п о д ь

Він поки що у морозі блукає,
Та я вкажу йому до правди вхід,
Бо знає садівник, як деревце плекає,
Який від нього буде цвіт і плід.

М е ф і с т о ф е л ь

Та він не ваш, я ладен закладатись!
Дозвольте лиш за нього взятись,
І піде він за мною вслід.

Г о с п о д ь

Я згоден, спробуй його злудить,
Поки живе він на землі;
Хто йде вперед, той завше блудить.

М е ф і с т о ф е л ь

Спасибі вам; з мерцями справи злі,
Я не люблю тії мороки;
Мені за них миліш здорові, повні шоки;
Я так люблю живих людей,
Як любить кіт живих мишей.

Г о с п о д ь

Що ж, спробуй відірвати духа
Від його першоджерела
І, якщо він тебе послуха,
Зведи його на стежку зла.
Знай, сам ти осоромишся натомість:
В душі, що прагне потемки добра,
Є правого шляху свідомість.

М е ф і с т о ф е л ь

Свідомість швидко завмира!
Я знаю, в мене певна гра.
А вже коли свого доб'юся,
То матиму утіху немалу:
Нехай тоді плазує у пилу,
Як та змія, моя тітуся.

Г о с п о д ь

Приходь сюди безпечно завше,
На ваш-бо рід не маю ворожди;
А з духів заперечення, лукавче,
Ти був мені найстерпніший завжди.

ЗМІСТ

Й. В. Гете і його «Фауст». <i>Б. Шалагінов</i>	3
ФАУСТ. <i>Трагедія</i>	19
Примітки. <i>Б. Шалагінов</i>	389

Літературно-художнє видання

Серія «Шкільна бібліотека української та світової літератури»

ГЕТЕ Йоганн Вольфганг

ФАУСТ

Трагедія

Переклад з німецької

Головний редактор *О. В. Красовицький*
Відповідальна за випуск *І. С. Посельська*
Художній редактор *О. А. Гугалова-Мешкова*
Технічний редактор *Г. С. Таран*

Підписано до друку 24.01.24. Формат 84×108 1/32.
Умов. друк. арк. 21,0. Облік.-вид. арк. 24,9.
Тираж 500 прим. Замовлення №

ТОВ «Видавництво Фоліо»
вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 5244 від 09.11.2016

Сайт та інтернет-магазин видавництва:
www.folio.com.ua
Електронна адреса:
market@folio.com.ua